

Akadémiai helyesírási norma vs. szakmai írásszokás, avagy a szaknyelvek helyesírásáról

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

A Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálatához érkezett levelekben gyakran találkozunk olyan kérdésekkel, amelyek bizonyos szakterületek terminusainak helyesírásával kapcsolatosak. Habár cikksorozatunkban az orvosi helyesírás számos részterületét érintettük már, szükségesnek látszik általánosságban is szólni a szaknyelvi helyesírásokról, az akadémiai helyesírási szabályzathoz való viszonyulásukról. Ennek apropóját az adja, hogy az egyes szakterületek képviselőitől gyakran hallani efféle kijelentéseket: „Egybe kell írni, ez egy szakzsargon.” „Létezik olyan magasabb rendű szabály, mely szerint szakszövegek esetén el lehet térni az általános (köznyelvi) helyesírási szabályoktól.” Ebben a cikkben az általános és a szaknyelvi helyesírások egymáshoz való viszonyát, a szaknyelvi helyesírási szabályzatok jellemzőit járjuk körbe.

Mit is jelent tulajdonképpen az a fogalom, hogy *szaknyelvi helyesírás*? Ahhoz, hogy erre választ kapjunk, meg kell vizsgálni a magyar helyesírás rendszerét. A magyar helyesírás négy résztartományból áll, amelyek azonban

nem elkülönülő területeket jelölnek, az egyes tartományok között nincsenek éles határok. Sőt ehelyett érdemes inkább a magyar helyesírás rendszerére egyfajta kontinuumként tekintünk, ahol az egyes „szintek” ugyanannak a rendszernek más-más megközelítését jelentik (Laczkó 2013: 128).

Deme László nyomán a többszintű helyesírási rendszer első szintjének szokás nevezni „az igényes írásgyakorlathoz szükséges szabályrendszert” tartalmazó akadémiai helyesírási szabályzatot (Fábián 1997: 387). Ha a magyar helyesírási rendszert kontinuumnak tekintjük, a helyesírási rendszer középpontjában a Magyar Tudományos Akadémia mint testületi szerző által készített *A magyar helyesírás szabályai* című kötet 12. kiadása (AkH.¹²) áll, e körül helyezkedik el a további három résztartomány. Ezek közül az egyikbe az ún. iskolai helyesírások tartoznak, amelyek egyszerűsítve, közérthető módon, „letranszformálva” közvetítik a tanulóknak a főbb helyesírási tudnivalókat. Az AkH.¹²-ra épülő, iskolai használatra szánt szabályzat *Kis magyar helyesírás* címmel jelent meg (Keszler–Siptár–Tóth 2016). A szakmai helyesírások összessége

az akadémiai szabályzatot „transzformálja fel”. A központi tartományt körülvevő harmadik résztartományt pedig az ún. helyesírási kézikönyvek alkotják, amelyek az akadémiai helyesírási szabályzatot magyarázzák, bővítik ki, ilyen például a 11. kiadást magyarázó *Osiris Helyesírás* is (Laczkó–Mártonfi 2004).

A szaknyelvi helyesírások tehát a mindenkor akadémiai szabályzat kibővítései olyan értelemben, hogy egy adott szakma szókincsét írásba foglalva bizonyos helyesírási területekre különösen nagy hangsúly helyeződik. Gondoljunk csak például az idegen szavak helyesírási szabályaira, amelyek az orvosi terminológia írásba foglalásakor központi kérdéssé válnak. Azt is látni kell azonban, hogy a szakmai helyesírások nem alkotnak önálló rendszert olyan értelemben, hogy **nincsenek egyéni, a központi akadémiai normától eltérő elvei, normái**, mivel a magyar helyesírási rendszer fent említett négy résztartományának mindegyikében ugyanazok az összefüggések, elvek, normák érvényesülnek. Valójában a *szaknyelvi helyesírás* terminus helyett pontosabb volna a szaknyelv írásbeli változatában megjelenő helyesírási sajátosságokról beszélni (Laczkó 2013: 128–129).

Magyarországon a helyesírás 1832 óta, azaz az első helyesírási szabályzat megjelenése óta akadémiai státuszban van: ma a helyesírás állapotáért a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága felel, melynek tagjai egyrészt nyelvészek, másrészt más akadémiai osztályok küldöttei. Szaknyelvi helyesírási szabályzatok kidolgozására általában akkor kerül sor, ha az adott szakterület képviselői részéről igény jelentkezik erre (Fábián 1993: 595). Ilyenkor természetesen szükséges a nyelvvel hivatásszerűen foglalkozó személyekkel való folyamatos konzultáció. A nyelvészek feladata az, hogy a szaknyelvi helyesírási ajánlásokat az akadémiai normával összhangba hozzák.

A 2019-ben megjelent, az akadémiai helyesírási szabályzat 12. kiadásán alapuló új orvosi helyesírási útmutató például Bősze Péter orvosprofesszor kezdeményezésére született meg. Az előkészületek több mint egy évtizedig tartottak, az MTA több osztályával, bizottságával egyeztetve (Biológiai Tudományok Osztálya, Kémiai Tudományok Osztálya, Orvosi Tudományok Osztálya, Mikrobiológiai Osztályközi Állandó Bizottság, Gyógyszerésztudományi Osztályközi Állandó Bizottság). A szabálytervezetet megtárgyalta és elfogadta az

MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága (és az azon belül működő Orvosi Nyelvi Munkabizottság), majd az előbbi bizottság jóváhagyta. Ezt követően az MTA két illetékes osztálya, a Nyelv- és Irodalomtudományok, valamint az Orvosi Tudományok Osztálya is jóváhagyta a szabálytervezetet (Bősze 2019: 11). Az elmúlt évtizedekben hasonló módon születettek meg az állatnevek, a földrajzi nevek, a növénynevek, a kémiai nómenklatúra stb. helyesírási szabályzatai, jelenleg a fizikai helyesírási szótár munkálatai folynak.

A sokféle szakterület helyesírásának szabályozására kétféle megoldás lehetséges, ez attól függ, hogy az adott szakterület rendelkezik-e a nómenklatúrával vagy sem. A terminológia és a nómenklatúra közti különbség többféleképpen megfogható. A terminusok általános fogalmakat jelölnek meg, a nevek pedig egyedeket. Másrészt nagyságrendbeli különbség is megfigyelhető köztük: a nevek (nómenek) száma a terminusokhoz viszonyítva lényegesen több (Fóris 2005: 31–32). Ha egy szakterület olyan terminológiával rendelkezik, amely írásgyakorlatában nem tér el az általános helyesírási szabályoktól, vagyis ugyanazok a nyelvi tényezők alakítják, csak esetleg sajátos vonásokat mutat, akkor külön szaknyelvi helyesírási szabályzatra nincsen szükség. Ilyen esetekben a szaknyelvi helyesírási szótárak tartalmazzák a szakszókincsét, a szótár előtti bevezető fejezet pedig összefoglalja az adott szaknyelv terminológiájának rögzítésére vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Ha azonban egy szaknyelv nómenklatúrával rendelkezik, azaz a terminusok leírásában nem az általános helyesírási szabályok az irányadók, akkor szükség van külön szabályzat kidolgozására is. Jellemzően ilyen a kémia, az állat- és növényrendszertan, valamint a földrajzi nevek írása (Laczkó 2018: 138). Az orvostudomány szaknyelve (noha természetesen ez sem egységes, hiszen számos további részterülete van) terminológiával rendelkezik (kivételt képez azonban az anatómiai nómenklatúra), ezért alapvetően az általános helyesírási szabályok az irányadók, néhány sajátos, kiegészítő szabályra van csak szükség: ilyenek például az ún. tartozékbetűk (*hepatitis-A, mRNS*), tartozékszámok (*HPV16, COX6, COVID19*) írásmódjára vonatkozó szabályok.

Nézzünk meg egy példát egy nómenklatúrával rendelkező szaknyelv sajátos, nyelven kívüli tényezőkön alapuló helyesírási szabályaira. A *gyökértapló* (Heterobasidium annosum) és a *fenyő-tapló* (így, kötőjellel) (Phel-

linus pini) két gombaféle. A fogalmat jelölő lexémák nyelvi szempontból megegyeznek: mindkettő összetett szó, az elő- és az utótag szófaja is főnév. Az általános helyesírási szabályok alapján a két főnévből álló összetételek – amelyek általában birtokos jelzői alárendelő vagy jelentéssűrítő összetételek – egybeírandók. Hogy a *fenyő-tapló* mégis kötőjellel írandó, annak nyelven kívüli oka van: a növény- és gombanevek sajátos helyesírási szabályai alapján mikorrhiza vagy élőködő gombák esetén a gazdanövényi előtagot kötőjellel kapcsoljuk a gomba nevéhez.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy az Akadémia régóta törekszik a magyar helyesírás egységesítésére, ebbe beletartozik az is, hogy az általános és a szaknyelvi helyesírások egységben legyenek egymással, ne mondjanak ellent egymásnak. A meglévő szaknyelvi helyesírási szabályzatok tehát nem mondanak ellent az Akadémia állásfoglalásának, azokkal teljes összhangban vannak, és nem átírják, hanem **ráépülnek** az általános helyesírási szabályokra, **kibővítik** azokat. Más azonban a szabályzat, és más az úzus: a gyakorlatban – a Nyelvtudományi Intézet közönségszolgálatának tapasztalatai alapján – az egyes szakmák képviselőinek egy része elfogadja és alkalmazza az akadémiai helyesírási szabályzat ajánlását, míg mások valójában nem is helyesírási iránymutatást várnak a nyelvi tanácsadótól, hanem a szakmában megszokott,

a helyesírási normának ellentmondó írásmódot szeretnék jóváhagyatni – annak elterjedtségére hivatkozva – az illetékes szaktekintéllyel, „az Akadémiával”. Ilyenkor – a különféle írásmódok melletti érveket felsorakoztatva – inkább a kérdezőre bizzuk a választást, mérlegeljük, hogy adott esetben az akadémiai helyesírási norma követését vagy a szaknyelvi hagyományokat tartják fontosabbnak. ■

IRODALOM

1. AkH12. = A magyar helyesírás szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
2. Bősze Péter 2019. Magyar orvosi nyelv. Helyesírási útmutató. Medicina Kiadó. Budapest.
3. Fábián Pál 1993. Szaknyelvi helyesírási szabályzataink mérlege. Magyar Nyelvőr 117: 595-599.
4. Fábián Pál 1997. A nyelvújítás feladatai. Magyar Nyelvőr 121: 384-389.
5. Fóris Ágota 2005. Hat terminológiai lecke. Lexikográfiai Kiadó. Pécs.
6. Keszler Borbála – Siptár Péter – Tóth Etelka 2016. Kis magyar helyesírás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
7. Laczkó Krisztina 2013. Helyesírás a magyar orvosi nyelvben: múlt és jelen. Magyar Orvosi Nyelv 2: 128-132.
8. Laczkó Krisztina 2018. Körkép a magyar helyesírásról – áttekintés a 12. kiadás után. Magyar Nyelvőr 142: 136-149.
9. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.

AMEGA FÓRUM

www.amegaforum.hu

DEBRECEN
2021. január 29-30.

PÉCS
2020. november 20-21.

BUDAPEST
2020. október 16-17.